

Naslovna stranica zbirke pjesama *Aus der See* (S mora), 1857., © Arhiv Littrow u Beču

KNJIŽEVNIK LITTROW

Austrijski mornarički oficiri sa „sporednim zanimanjem“ pisca dali su znatan doprinos književnosti na njemačkom jeziku u Monarhiji. Heinrich von Littrow smatra se jednim od prvih, a zbog svoje spisateljske svestranosti vjerojatno i najvažnijim predstavnikom ove tzv. pomorske književnosti.

Njegov opus seže od stručne pomorske literature, novela i pripovijetki, feljtona u časopisima, čak i komedija pa sve do bis lirike, njegove omiljene domene. Danas se Littrow smatra osnivačem pomorske poezije.

Gotovo da nije bilo privatne ili službene prigode za koju ne bi napisao pjesmu, primjerice povodom rođenja njegovih šestoro djece ili povodom porinuća c. kr. austrijskog ratnog broda SMS Kaiser. Čak je i ratnim brodovima posvećivao pjesme, a sebi je sastavio moto:

*Život na Zemlji je poput
morske plime i oseke,
treba postati mornar,
da se njime ploviti može.
Obavijeni olujom
plovimo prema zvijezdama,
pred prijetećim grebenima
gledamo prema nebesima.*

Littrow je bio i čovjek izgovorene riječi. Poznao je nekoliko jezika, što je bilo gotovo nužno za časnika c. (i) kr. mornarice. Njegov jezični talent vjerojatno je bio razlog da je u dobi od 25 godina dobio prvo namještenje kao učitelj njemačkog jezika (odnosno kao profesor njemačke stilistike) na c. kr. Mornaričkom kolegiju u Veneciji, čiji je i sam bio polaznik. Nastava se tada odvijala na talijanskom jeziku

uz njemački kao strani jezik. Ova obrazovna ustanova zatvorena je u ožujku 1848. u Veneciji da bi u svibnju iste godine bila premještena u Trst kao c. kr. Mornarički kolegij, ali s nastavom na njemačkom jeziku. Od veljače 1852. kolegij se nazivao c. kr. Mornarička akademija. Kasnije je, kao direktor tamošnje Trgovačke i nautičke akademije (1857. – 1863.), svoj govornički dar mogao dokazati kako profesionalno, tako i na svojim omiljenim popularno-znanstvenim predavanjima u Trstu.

Govori i referati bili su dio Littrowova profesionalnog i privatnog života. Spomenimo njegovo predavanje na talijanskom u Društvu Adria u ožujku 1872. u Rijeci, u kojem je objasnio namjere svog prijatelja Carla Weyprechta (vidi poglavlje Otok Littrow i ekspedicija na Sjeverni pol), ili njegov referat u korist vojnog lječilišta *Über das Meer, seine Freuden und Leiden* (*O moru, njegovim radostima i nedaćama* – vidi poglavlje Zapovjednik Vojnog lječilišta) kasnijih godina u Opatiji.

Littrowova prva objavljena književna djela¹⁷ potječu iz vremena kada je kao mornarički kadet na ratnim brodovima početkom 40-ih godina 19. stoljeća svoje utiske iz zemalja Sredozemlja koje je posjetio zapisivao u prozi (*Novellen aus dem Leben zur See* – *Novele iz života na moru*) i stihovima. Njegovu prvu zbirku pjesama *Möwen* (*Galebovi*) objavila je 1849. nakladnička kuća Lloyd u Trstu. Četrdeset i tri pjesme posvećene njegovu voljenom ocu, koje su sve povezane s morem ili sa životom na moru, strastveno su svjedočanstvo oduševljenja mornaricom 29-godišnjeg časnika i pjesnika i poziva koji je osjećao.

U drugom, znatno proširenom izdanju, zbirka je objavljena 1861. pod nazivom *Aus der See* (*S mora*), ponovno u Trstu. Ovo izdanje dodatno

¹⁷ U časopisu „Ost und West, Blätter für Kunst, Literatur und geselliges Leben“ (Istok i zapad, list za umjetnost, književnost i društveni život) koji je izdavao Rudolf Glaser u Pragu.

Das Lebensschiff.

Der Mensch, er gleicht dem Schiffe
Im wüsten Meer der Welt,
Er zieht gleich ihm zum Hafen
Zertrümmert und zerschellt.

Ein kleiner Kahn nur ist er,
Als sorgenloses Kind,
Noch rudert man belehrend
Ihn gegen Well' und Wind.

Der Morgensonne Strahlen
Umgolden seinen Rand,
Und furchtsam, unerfahren
Verliert er nie das Land.

Doch kaum herangewachsen
Spannt er die Segel auf,
Versucht mit schwachem Steuer
Den unbestimmten Lauf;

Folgt nur dem Drang des Herzens
Als einzigem Magnet,
Der ungestüm, beständig
Hinaus in's Weite späht.

Als Anker Hoffnungsträume,
Als Kabel Jugendmuth,
So trotzt er fehdabietend
Der Winde Sturmeswuth.

Ein Kriegsschiff, ausgerüstet,
Kämpft er als reifer Mann
Mit Stürmen und mit Klippen
Im wüsten Ocean.

Der männlich kühne Segler
Sieht erst dem Treiben zu,
Doch bald erwacht die Sehnsucht
Nach heimatlicher Ruh.

Die frische Kraft verblühet,
Und kaum noch theilt der Kiel
Die ewig jungen Wogen,
Die früher ihm ein Spiel.

Das Schiff wird alt, gebrechlich,
Hat schon so manchen Leck.
Und mühsam nur erhebt es
Sein modernes Verdeck;

Da segelt es zerrüttet
Im letzten Abendschein,
Vom wilden Sturm entmastet,
Zum Hafen still herein,

Und kaum noch angelangt,
So takelt man es ab,
Und senket die Carcasse
In's feuchte, stille Grab.

Mein Schiff, du gleichst dem Menschen
Im wüsten Meer der Welt,
Du ziehst, wie er, zum Hafen,
Zertrümmert und zerschellt!

*Das Lebensschiff (Brod života) iz zbirke pjesama Aus der See (S mora), 1857.,
© Arhiv Littrou u Beču*

sadrži povijesno-geografske opise Pule i Trsta, katkad i u humorističnom obliku.

Četvrto, iznova prošireno izdanje objavljeno je pod istim nazivom 1876. U njemu su se nalazile slike ugođaja Jadranskog mora, rasprave o životu i ljubavi te pojedine prigodne pjesme.

Nakon 1848. i uvođenja njemačkog kao službenog i zapovjednog jezika (ranije je to bio talijanski), Littrow je sastavio mornarički leksikon pod nazivom *Deutsches Marine-Wörterbuch*. Objavljivao je radove za specijaliste, primjerice „Njemački taktički i telegrafski signali“, zatim rad pod nazivom „Brodski manevri“ te brojne tehničke i znanstvene članke.¹⁸

Godine 1859. u Beču je objavljen *Pomorski priručnik (Handbuch der Seemannschaft)* koji je Littrow obradio na temelju najuglednijih engleskih i francuskih izvora, a dvije godine kasnije u izdanju bečke nakladničke kuće Gerold i *Pomorski razgovori, talijanski, francuski, engleski i njemački (Seemännischen Gespräche, italienisch, französisch, englisch und deutsch)*. Prema podnaslovu, bili su to nautički dijalozi za upotrebu u nautičkim školama i za praktični život na moru koje je sastavio Heinrich von Littrow, direktor Trgovačke i nautičke akademije u Trstu.

U kratkom djelu *Die nautischen Schulen in Österreich (Nautičke škole u Austriji)*, objavljenom 1861. u Beču, gorljivo je tražio poboljšano i prošireno obrazovanje za trgovačke kapetane (teoretska težišta). Također, izradio je i projekt za mornarički pravilnik.

Opsežno standardno djelo *Die Marine (Mornarica)* njemačkog komodora Brommyja¹⁹, objavljeno 1848. u Berlinu, Littrow je pre-radio i proširio pod nazivom *Brommy. Die Marine. Unter Berücksichtigung der Fortschritte der Gegenwart und unter Hinzufügung der in Österreich gebräuchlichen Terminologie (Brommy. Mornarica. Uzimajući u obzir sadašnji napredak i uz dodatak uobičajene terminologije u Austriji)*.

¹⁸ Objavljeni u: „Der Freihafen, Galerie von Unterhaltungsbildern aus den Kreisen der Literatur, Gesellschaft und Wissenschaft“ u Njemačkoj te u „Oesterreichische Constitutionelle Zeitung“.

¹⁹ Rudolf Brommy (1804. – 1860.) bio je do 1847. kapetan fregate u službi grčkog kralja. Nakon toga bio je vrhovni zapovjednik prve udružene njemačke carske flote, koju je 1849. u vrlo kratkom vremenu izgradio gotovo ni iz čega. Međutim, budući da njemački parlament nije postigao dogovor o preuzimanju troškova, flota je ponovno raspuštena već 1852., a ratni brodovi prodani su na dražbi. Brommyjev rad u Njemačkoj pao je u zaborav.

Littrow je svojedobno prepoznao njegovo znanstveno i praktično značenje za izobrazbu u austrijskoj mornarici i objavio drugo izdanje 1865. također u Berlinu. Ovo standardno djelo doživjelo je 1878. u Beču, Pešti i Leipzigu i treće izdanje koje je preradio i proširio Ferdinand Reichsritter von Kronenfels pod nazivom *Die Marine. Eine gemeinfassliche Darstellung des gesamten Seewesens für die Gebildeten aller Stände* (*Mornarica. Općenito razumljiv prikaz ukupnog pomorstva za obrazovane ljude svih staleža*), čime je to desetljećima bila vodeća mornarička literatura za školovanje u Austriji.

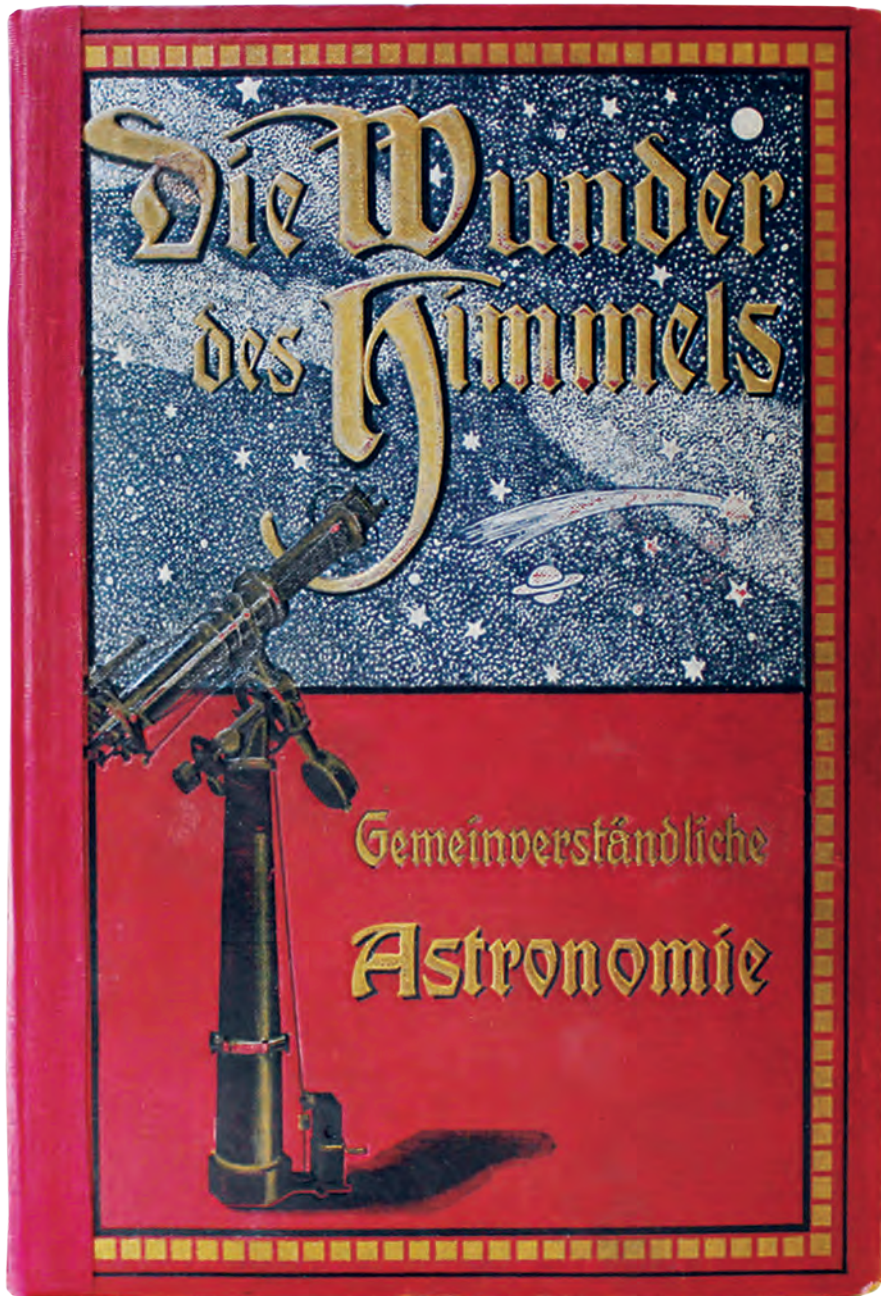
Teme koje su za Littrowa bile samo posredno povezane s mornaricom, ali koje su ga toliko zaokupljale da ih je želio približiti široj publici, objavljuvao je i u vlastitoj nakladi u pojedinačnim raspravama. Tako se, primjerice, iz moralne potrebe posvetio nesretnom izumitelju brodske vijke Josefu Resselu (1793. – 1857.) kako bi ispravio nepravdu te je 1862. u Trstu objavio kratki tekst pod naslovom *Gutachten über Ressels Priorität in der Anwendung des Schraubenpropellers auf die Dampfschiffahrt* (*Stručno mišljenje o Resselovom prioritetu u primjeni vijčanog propelera u parobrodarstvu*).

Austrijski izumitelj morao je, stjecajem okolnosti, svoj patent prodati u inozemstvu; njegovu su ideju realizirali Englezi i Francuzi. Prvi parobrod s vijkom stigao je 1840. u Trst pod engleskom zastavom. Vijčani pogon našao je primjenu i na austrijskim brodovima, ali njegov tvorac tada za to nije dobio odgovarajuće priznanje.

Kao posebno izdanje ljubljanskih novina (*Laibacher Zeitung*), Littrow je 1871. objavio popularno-znanstveni članak *Über den Mond* (*O Mjesecu*), koji je također bio zanimljiv i pomorcima.

U njemu se detaljno bavi antičkom mitologijom te mitovima i pjesmama pojedinih naroda o Mjesecu²⁰, kao i nazivima zvijezda u različitim jezicima. O povijesti astronomije i njezinim najznačajnijim učenicima Littrow piše na posebno zanimljiv način.

²⁰ Littrow nije propustio spomenuti estonsko pjesništvo naroda koji je nekada živio na području Livanije i Kurlanije, odakle Littrowovi vuku svoje korijene.

Die Wunder des Himmels (Čuda neba), standardno djelo iz područja astronomije njegova oca, utjecalo je na popularno-znanstvene radove Heinricha von Littrowa.

© Arhiv Littrow u Beču

Sin Heinrich citira standardno djelo svog oca Josepha Johanna von Littrowa *Die Wunder des Himmels* (*Čuda neba*). Heinrich, s prizvukom ironije, spominje da je po njegovu ocu, direktoru bečke Zvezdarnice, nazvano jedno područje na Mjesecu. Također, bavi se i novim znanstvenim istraživanjima i spekulacijama tog vremena, primjerice o letu na Mjesec, što se i ostvarilo 100 godina kasnije.

Još 1870. objavljeno je posebno izdanje ljubljanskih novina (*Lai-bacher Zeitung*) *Über Kalobiotik* (*O kalobiotici*), tj. o umjetnosti lijepog življenja, odnosno nauci o tome kako poljepšati život. I ovdje je Littrow dokazao svoje široko obrazovanje i svoj jezgrovit, gotovo zabavan stil pisanja. Svoja objašnjenja potkrijepio je mnoštvom pjesama (Goethea, Heinea i dr.) filozofskog sadržaja, dajući im tako nešto laganiji prizvuk. Danas bi se taj članak svrstao u literaturu za samopomoć.

Godine 1870. objavljeno je drugo izdanje Littrowova članka *Die Torpedos. Kosmologische Betrachtungen über Krieg und Frieden* (*Torpedo. Kozmološka razmatranja o ratu i miru*), izvorno objavljeno godinu dana ranije (vidi poglavlje Littrow i torpedo). I ovdje je svoje argumente potkrijepio dodavanjem pjesama.

Kao protutežu mornaričkoj stručnoj literaturi, Littrow je i dalje pisao pjesme, posebno kad je istupao kao promicatelj kulture i organizator, primjerice u Trstu.

Bio je aktivan suosnivač privatne udruge Friedricha Schillera u Trstu, koja je nakon osnutka u veljači 1860. postala jedna od važnijih institucija u području umjetnosti, kulture i glazbe. Littrow je tim povodom napisao duži prolog otvorenja u stihovima.

Littrow se okušao i kao pisac kazališnih komada. Tri komedije između 1857. i 1864. *Xanthippe* (*Ksantipa*), *Eine gute Lehre* (*Dobra pouka*) i *Der Kuss* (*Poljubac*) uspješno su izvedene i u Njemačkoj te prevedene na talijanski, a *Xanthippe* čak i na engleski i ruski.

Viška bitka, gravura, prije 1882., © Arhiv Littrow u Beču

Opće oduševljenje pobjedom kod Visa austrijske mornarice pod admiralom Tegetthoffom zahvatilo je i Littrowa i gotovo ga primoralo na pisanje velike pjesme *Matrosenlied. Den Siegern von Lissa gewidmet* (*Pjesma mornara. Posvećeno pobjednicima kod Visa*) (Trst, 1866.).

O događajima kod Visa pisao je i u pripovijetci Jella koja govori o prestrašenoj zaručnici mornara i njezinu dragom koji sudjeluje u bitci na jednom austrijskom ratnom brodu.

Littrow je brzo postao poznat i omiljen kao pjesnik i putopisac. Godine 1863. u Beču je objavljena zbirka pjesama *Von Wien nach Triest, Eisenbahnlektüre in gemüthlichen Reimen* (*Od Beča do Trsta, Lektira za željeznicu u ugodnim rimama*) u kojoj opisuje pojedine postaje na trasi Južnih željeznica.²¹ Devet godina kasnije, zbirka je već doživjela svoje

²¹ Od srpnja 1857. moglo se putovati vlakom izravno od Beča do Trsta.

treće izdanje, a 1883. objavljena je još jedna pod naslovom *Von Wien an die Adria nach Triest und Fiume* (*Od Beča do Jadrana prema Trstu i Rijeci*). Nadalje, objavio je i zbirke pjesama *Von Fiume nach St. Peter* (*Od Rijeke do Pivke*) (Beč, 1877.) i *Die Semmeringfahrt* (*Vožnja preko Semmeringa*) (Beč, 1883.).

U Littrowove putopise u prozi ubraja se i vodič *Fiume und seine Umgebung* (*Rijeka i okolica*) (Rijeka, 1884. kod Mohovicha) s prvim ikada objavljenim preglednim i izletničkim kartama gradskog područja Rijeke, Kvarnerskog zaljeva, planinskog zaleđa i dijelova Istre. Ovaj vodič smatra se najvažnijim Littrowovim djelom tog vremena i predstavlja uspješnu sintezu klasične kulture, povijesnog i zemljopisnog znanja te estetskog senzibiliteta.²²

Littrow je napisao i biografiju u knjizi *Carl Weyprecht, Der österreichische Nordpolfahrer, Erinnerungen und Briefe* (*Carl Weyprecht, austrijski istraživač Sjevernog pola, sjećanja i pisma*) (Beč, 1881.) kao posvetu prerano preminulom istraživaču i prijatelju (vidi poglavlje Otok Littrow i ekspedicija na Sjeverni pol, str. 57).

U kasnim godinama Littrow se vratio svojoj omiljenoj temi *Aus dem Seeleben* (*Iz života na moru*) (Beč, 1892.). Ovu zbirku novela i pripovijetki, prethodno objavljenih u raznim časopisima, posvetio je „oduševljenoj prijateljici mora“, nadvojvotkinji Štefaniji, koja je često i rado boravila u Opatiji. Kad se Littrow kretao u svom svijetu mornaričke povijesti i brodarstva, u kojem je majstorski povezivao svoje izvanredno stručno znanje sa zanimljivim štivom, mjestimice je razvio format velikog pripovjedača, ocjenjuje povjesničarka umjetnosti Mirjana Stančić.²³

²² Giovanni Stelli, *Fiume e dintorni nel 1884*, Trst, 1995.

²³ Verschüttete Literatur, Die deutschsprachige Dichtung auf dem Gebiet des ehemaligen Jugoslawiens von 1800 bis 1945, *Literaturgeschichte in Studien und Quellen* (Potopljena literatura, Pjesništvo na njemačkom jeziku na području bivše Jugoslavije od 1800. do 1945., Povijest književnosti u studijama i izvorima), svezak 22, Beč, 2013., str. 177.